

ОЦІНКА БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

УДК: 338.2

Вареник В.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів, обліку
та оподаткування Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

Анотація. Проведено порівняння індикаторів боргової безпеки за методиками 2007 та 2013 років. Проведено аналіз індикаторів боргової безпеки. Проведено аналіз стану державного боргу України на сучасному етапі. Виділено основні загрози борговій безпеці України.

Ключові слова: боргова безпека, оцінка боргової безпеки, державний борг, загрози борговій безпеці.

Аннотация. Проведено сравнение индикаторов долговой безопасности по методикам 2007 и 2013 годов. Проведен анализ индикаторов долговой безопасности. Проведен анализ состояния государственного долга Украины на современном этапе. Выделены основные угрозы долговой безопасности Украины.

Ключевые слова: долговая безопасность, оценка долговой безопасности, государственный долг, угрозы долговой безопасности.

Annotation. Comparison of indicators of debt security methods 2007 and 2013 is conducted. The analysis of indicators of debt security is held. Analysis of state debt of Ukraine at the present stage is conducted. The main threat to Ukraine's security debt is allocated.

Keywords: debt security, the assessment of the debt security, national debt, debt security threats.

Постановка проблеми. Однією з важливих умов стабільного розвитку національної економіки є підвищення ефективності управління борговою безпекою країни. Стійкий дефіцит державного бюджету, постійно зростаючий державний борг, незбалансованість грошового обігу свідчать про недоліки в управлінні грошовими потоками в економіці України. Проте зростання обся-

гів світового валового боргу та платежів з його обслуговування створює значні проблеми не лише країнам-боржникам, але і світовій економіці в цілому.

Першочерговим завданням економічної політики держави, з позиції стабільності її фінансової безпеки, є управління та обслуговування державного боргу країни. В Україні цей процес обтяжений значними проблемами, так як утворення державного боргу було більшою мірою хаотичним, безсистемним процесом та проводилося без провадження раціональної боргової політики.

Враховуючи вищевикладене, негайного вирішення потребує проблема проведення постійного аналізу боргової безпеки країни в умовах хаотично структурованої економіки та удосконалення політики управління нею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми боргової безпеки дедалі частіше привертають увагу як зарубіжних так і вітчизняних вчених.

Питанням аналізу стану боргової безпеки України на сучасному етапі присвячене наукове дослідження вітчизняного ученого Н. Лубкей [1], питання прикладного аспекту дослідження проблеми формування ефективної моделі бюджетної безпеки України, пов'язаний як з новим її статусом асоційованого члена ЄС, що вимагає виконання певних вимог щодо запровадження стандартів ЄС, зокрема у сфері державних фінансів, так і з необхідністю проведення радикальних реформ у досить складних нинішніх умовах економічної кризи присвячена робота Т. Ф. Куценко [2], питання боргового складника фінансової безпеки України, а саме загрози та індикатори

присвячено дослідження Л.П. Лондор [3], питання оцінки та прогнозування державного боргу України та обґрунтування заходів по зменшенню обсягу державного боргу і його відношення до ВВП присвячено роботу Захарченко О.Г. [4].

Але аналіз спеціалізованої літератури показав, що в основному більшість досліджень проведено за методикою 2007 року, індикатори методики 2013 року досліджені частково.

Постановка завдання. Для вирішення окресленого кола питань на основі узагальнення світового наукового та практичного досвіду щодо специфічних особливостей діяльності різноманітних суб'єктів проведемо аналіз боргової безпеки України на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. В наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 9 жовтня 2013 року N 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» надається наступне визначення дефініції «боргова безпека»: «боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [5].

Практична імплементація моніторингу боргової безпеки України бере свій початок у 2007 році, коли наказом № 60 Міністерства економіки України було затверджено методику розрахунку рівня економічної безпеки України, який у 2013 році втратив чинність.

Методика базувалась на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовувалась Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності [6].

Проведемо аналіз відмінностей методик 2007 року і 2013 року, і виясимо які удосконалення були зроблені з боку розрахунку боргової безпеки. Як видно з табл. 1 методика 2013 року скоротила індикатори боргової безпеки з 9 до 5. Також в методиці 2007 року вказувались порогові значення індикаторів, в методиці 2013 року порогові значення замінили на характеристичні значення індикатора, які мають 5 варіантів значень: критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне, оптимальне, і поділені на дві частини: L (ліва частина) – для індикаторів, які є стимуляторами,

нормування відбувається за критеріями лівої частини; R (права частина) – для індикаторів, які є дестимуляторами, нормування відбувається за критеріями правої частини (табл. 3).

Таблиця 1

Різниця між індикаторами боргової безпеки за методиками 2007 та 2013 років

Методика 2007 року	Методика 2013 року
Індикатори боргової безпеки	
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	Середньозважена доходність ОВДП на первинному ринку, відсотків
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Індекс ЕМВІ + Україна
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	

Також кожний вид безпеки має вже розраховане значення вагового коефіцієнта, який використовується для розрахунку субіндексів економічної безпеки та інтегрального показника економічної безпеки.

Таблиця 2

Відмінності в вагових значеннях боргової безпеки за методиками 2007 та 2013 років

Вид безпеки	Методика 2007		Методика 2013	
	Кількість показників	Сумарне вагове значення, %	Кількість показників	Сумарне вагове значення, %
Боргова безпека	9	12,56	5	17,46

Таблиця 3

**Індикатори боргової безпеки за Методичними рекомендаціями
щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1]**

Найменування індикатора, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора									
	$X^L_{крит}$	$X^L_{небезп}$	$X^L_{нездв}$	$X^L_{здв}$	$X^L_{опт}$	$X^R_{опт}$	$X^R_{здв}$	$X^R_{нездв}$	$X^R_{небезп}$	$X^R_{крит}$
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Боргова безпека										
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків						20	30	40	50	60
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків						40	45	55	60	70
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, відсотків						4	5	7	9	11
Індекс ЕМВІ+Україна						200	300	500	700	1000
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків	20	36	41	45	50					

Таким чином, згідно проведеного дослідження аналізу відмінностей методик для розрахунку боргової безпеки спостерігається, що методика 2013 року стала більш спрощеною і зрозумілою, і приділяє більше уваги саме борговим показникам.

Але методика в основному зосереджена на аналізі бюджетної безпеки лише з однієї точки зору – з точки зору бюджетного дефіциту та його фінансування за рахунок зовнішніх запозичень. При цьому, по-перше, не оцінено обсяги та вартість внутрішньої заборгованості, по-друге, не розглядається структура доходів та видатків [6].

За індикаторами зазначеної методики 2013 року проведемо аналіз стану боргової безпеки України.

Згідно даних табл. 4 спостерігається критичне значення всіх розрахованих показників.

Проаналізуємо більш детально кожний показник.

Аналіз першого показника показує, що з 2009 до 2014 років спостерігається часткове зростання показника, але у 2014 році значне зростання, що пов'язано зі значним зростання державного та гарантованого державою боргу України.

Таблиця 4

Аналіз індикаторів боргової безпеки України

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	34,8	39,93	35,93	36,59	40,16	70,26	критичне
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	88,2	86	77,4	76,8	77,5	95,8	критичне
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків	25,63	29,47	25,19	18,17	14,37	5,96	критичне

Рис. 1. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків

Аналіз другого показника – відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП свідчить про практично стале значення показника, але все ж таки критичне, що пов’язано зі зменшенням обсягу валового зовнішнього боргу, але незначне.

Рис. 2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків

І третій показник – відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу має також критичне значення, що пов’язано зі стрімким падінням офіційних міжнародних резервів України.

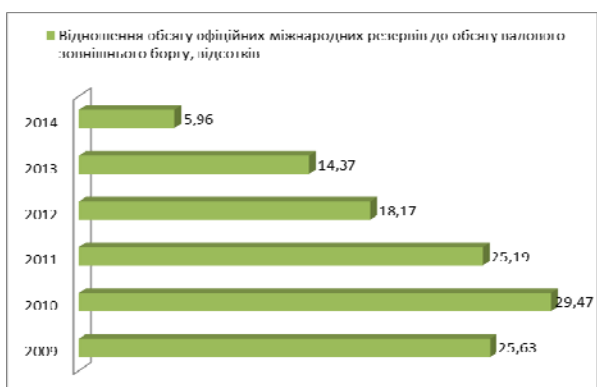

Рис. 3 Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків

Таким чином, згідно проведеного аналізу боргової безпеки бачимо, що всі індикатори мають критичне значення, що негативно впливає на економіку, призводить до хаосу в країні, неефективному витрачанні бюджетних коштів, впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на безпеку держави в цілому.

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни.

Основними причинами зростання обсягу державного боргу в 2014 році та на початку 2015 року стали наступні:

- безпрецедентна політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав’язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об’єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням витраток на оборону та обслуговування державного боргу;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків, зокрема НАК «Нафтогаз України» тощо [7].

В структурі державного та гарантованого державою боргу за групами кредиторів (див. рис. 4.) найбільша частка належить власникам державних цінних паперів на внутрішньому ринку (35,1%). [7].

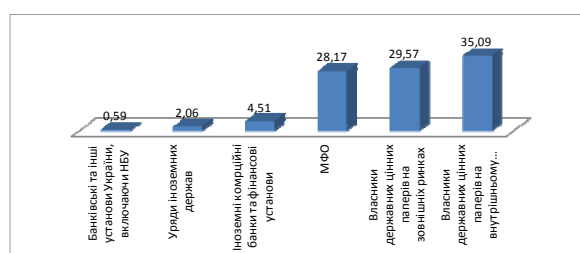

Рис.4. Структура державного та гарантованого державою боргу України за групами кредиторів

Проведемо аналіз стану державного боргу України за останні роки.

Загальний обсяг державного боргу України зберігає тенденцію до зростання протягом останніх 5 років – сукупний обсяг державного боргу зріс більш ніж втричі до 1 424,13 млрд. грн. (67,66 млрд. дол. США в еквіваленті). В той же час, з початку 2015 року відбулось деяке зменшення загального обсягу держборгу, приведе-

ного в еквіваленті іноземної валюти. Дійсно, якщо за показниками 01.01.2015 року сукупний обсяг заборгованості України перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами складав 69,81 млрд. дол. США, то станом на 01.06.2015 року – вже 67,66 млрд. дол. США [7].

Наразі в обігу на внутрішньому ринку перебувають казначейські зобов'язання з різними строками (ОВДП від 12-місячних до 15-річних), а також облігації державних підприємств (НАК «Нафтогаз України», Укрвавтор тощо). Сукупний обсяг заборгованості за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку відповідає 499,72 млрд. грн. (23,74 млрд. дол. США в еквіваленті) [7].

Частка власників державних цінних паперів на зовнішньому ринку в загальній структурі держборгу відповідає 29,6% та відображає заборгованість за ОЗДП 2005–2015 рр. на загальну суму 383,16 млрд. грн. (18,28 млрд. дол. США в еквіваленті). Серед основних кредиторів-МФО можна назвати: Міжнародний Валютний Фонд (122,48 млрд. грн. / 5,82 млрд. дол. США.); Міжнародний банк реконструкції та розвитку (89,17 млрд. грн. / 4,24 млрд. дол. США.); Європейський банк реконструкції та розвитку (11,37 млрд. грн. / 0,54 млрд. дол. США) [7].

Сукупна частка МФО в загальному обсязі держборгу відповідає 28,2% та складає 269,03 млрд. грн. (12,78 млрд. дол. США в еквіваленті). Серед найбільших кредиторів – іноземних комерційних банків (або інших фінансових установ) можна назвати ВАТ «Газпромбанк» (Росія), Державний банк розвитку КНР, Експортно-імпортний банк Китаю, Експортно-імпортний банк Кореї, Сбербанк Росії, Credit Suisse International тощо. Їх частка в загальній структурі відповідає 4,5% або 64,19 млрд. грн. (3,05 млрд. дол. США в еквіваленті) [8].

В переліку країн, від урядів яких Україна отримувала позики, присутні Канада, Німеччина, Росія, США та Японія. Загальний обсяг таких позик складає 24,73 млрд. грн. (1,17 млрд. дол. США в еквіваленті) [7].

Наслідком стрімкого зростання державного боргу (у поєднанні із високою вартістю запозичень) стало збільшення витрат на його погашення та обслуговування. Лише у 2014 р. такі витрати становили 169 млрд. грн, або майже половину доходів та третину витрат державного бюджету (відповідно 47,3 та 32,3%) [8].

Показник «Відношення витрат на обслуговування боргу до доходів державного бюджету» перевищує критичний рівень (7%) починаючи з 2011 р., а в 2014 р. він перевищив цей рівень

майже удвічі (13,8%). На обслуговування державного боргу (з урахуванням гарантованого) в 2014 р. було спрямовано 11,1% загальної суми витрат державного бюджету [8].

Таким чином, Україні необхідно проводити більш ефективну політику щодо управління державним боргом, що призведе до поліпшення боргової безпеки. Неефективна боргова політика з боку держави призводить до посилення загроз борговій безпеці. Серед основних чинників, які відображають загрози борговій безпеці є значення індикаторів, розрахунок яких дає можливість визначити критичне, задовільне або незадовільне їх значення і відповідно висновки щодо загроз борговій безпеці.

Тому, основними загрозами борговій безпеці країни на сучасному етапі економічного розвитку можна назвати: постійне зростання дефіциту державного бюджету; постійний високий рівень зовнішнього та внутрішнього державного боргу; висока вартість державних запозичень; швидке «проїдання» запозичених коштів; висока частка запозичень в іноземній валюті; низький рівень золотовалютних резервів; девальвація гривні; збільшення витрат на погашення та обслуговування державного боргу; низький кредитний рейтинг держави; падіння позицій країни за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Висновки та прогнози

Проведений аналіз дав змогу виявити, що методика 2013 року скоротила індикатори боргової безпеки з 9 до 5. Також в методиці 2007 року вказувались порогові значення індикаторів, в методиці 2013 року порогові значення замінили на характеристичні значення індикатора, які мають 5 варіантів значень.

Згідно проведеного аналізу боргової безпеки бачимо, що всі індикатори мають критичне значення, що негативно впливає на економіку, призводить до хаосу в країні, неефективному витрачанні бюджетних коштів, впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на безпеку держави в цілому. Поточна економічна ситуація в Україні характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни.

Аналіз стану державного боргу показав, що Україні необхідно проводити більш ефективну політику щодо управління державним боргом, що призведе до поліпшення боргової безпеки. Неефективна боргова політика з боку держави призводить до посилення загроз борговій безпеці. Серед основних чинників, які відображають

загрози боргової безпеки є значення індикаторів, розрахунок яких дає можливість визначити критичне, задовільне або незадовільне їх значення і відповідно висновки щодо загроз борговій безпеці.

В подальших дослідженнях слід приділити увагу питанням порівняльного аналізу боргової безпеки України та розвинених країн, для удосконалення існуючих методик оцінки боргової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лубкей Н. Аналіз стану боргової безпеки України на сучасному етапі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econa.at.ua/Vypusk_3/lubkey.pdf.
2. Куценко Т. Ф. Формування ефективної моделі бюджетної безпеки України з урахуванням стандартів ЄС у сфері державних фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/548-kutsenko-t-f-formuvannya-efektivnoji-modeli-byudzhetnoji-bezpeki-ukrajini-z-urakhuvannyam-standartiv-es-u-sferi-derzhavnikh-finansiv>.
3. Лондар Л.П. Борговий складник фінансової безпеки України: загрози та індикатори [Електронний ресурс]. – <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/9-304e4.pdf>.
4. Захарченко О.Г. Державний борг України: оцінка та прогнози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=znptdau_2013_4_21.
5. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 9 жовтня 2013 року N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
6. Рудик Н.В. Фінансова безпека в системі управління державними фінансами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/242.pdf.
7. Аналітичний огляд стану державного боргу та його впливу на фінансовий ринок України станом на 01.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/REVIEW_debt.pdf.
8. Моніторинг факторів, що створюють ризики стійкості державних фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Моніторинг-факторів-що-створюють-ризики-стійкості-державних-фінансів.pdf>.